

CUMHURİYETİN KURULUŞ YILLARINDA TÜRK EĞİTİM YAŞAMINDA MACAR EĞİTİMCİLERİN YERİ

Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK*

ÖZET

I. Dünya Savaşı'ndan sonra eğitim alanında aşamalar kaydeden Macaristan, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bu alandaki çabalarına, kurulan işbirliği sonucunda yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki Türk ve Macar eğitimi karşılaştırılarak, Macar eğitiminin Türk eğitimine yaptığı katkı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Eğitim, Macaristan, Macar, Türkiye, İşbirliği.

* Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

THE PLACE OF THE HUNGARIAN EDUCATIONALIST IN TURKISH EDUCATIONAL LIFE IN YEARS OF REPUBLIC

ABSTRACT

Hungary, which made important progresses in the field of education after the First World War, contributed to the efforts of newly established Turkish Republic.

In this study, during the foundation of Turkish Republic, Hungarian and Turkish education field has been compared and also the contribution of Hungarian education system has been analyzed.

Key Words

Education, Hungary, Hungarian, Turkey, Cooperation.

I- Macaristan'da Eğitim (XX. Yüzyıl Başları)

XIX. yüzyıl sonunda Macaristan, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da ilerlemek için çaba sarfetmiştir.¹ 1894-1897 yılları arasında konsolos olarak Budapeşte'de bulunan Mehmet Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı rapora göre,² 1890 yılı istatistikleri, gözönüne alınırsa, bu tarihte Macaristan'ın nüfusu 18 milyon, öğrenci sayısı 2.135.612' dir. Okullar hükümet ve dinî kuruluşlar olmak üzere iki şekilde yönetilmektedir. Katolik, ortodoks, protestan kiliselerinin açtığı okullar yaygın olduğu halde, Musevilere ait okullar ise daha yoğun yaşadıkları Budapeşte'de bulunmaktadır. Macaristan okullarında 221.356 öğretmen görev yapmaktadır. Küçük çocuklar için 644 adet okul olup, bunlara 28.023 erkek, 31.145 kız çocuk devam etmektedir. Rapordan o tarihte özel eğitime de önem verildiği anlaşılmaktadır. Dört ayrı bölümden oluşan bir üniversiteden ve sanayi kesimine ara eleman yetiştiren sanat okullarından söz edilmektedir. Ayrıca hukuk, tıp, eczacılık, felsefe, ilahiyat eğitimi veren okullar ile mimarlık, makine ve kimya eğitiminin yapıldığı üç mühendislik bölümü bulunmaktadır.³

I. Dünya Savaşından sonra Macaristan'ın büyük ölçüde toprak kaybetmesi öğretim kurumlarını da etkilemiştir. Bu dönemde öğretim kurumlarının sayısında korkunç bir azalış görülmekte idi. Örneğin Çocuk Koruma Kurumları için öğretmen hazırlayan dokuz okuldan dördü, elli erkek öğretmen okulundan on yedisi, kırk iki kız öğretmen okulundan yirmi beşi, 821 ziraat ve ticaret çırak okulundan, 404'ü kalmıştır. Bunlardan başka iki Ziraat Akademisi, dört Hukuk Akademisi, bir Orman Maadin Yüksek Okulu ile iki üniversite komşu ülkelerin sınırları içinde kalmıştır. Pressburg'daki Pozsony ve Klausenburg'daki Kolozsvár Üniversiteleri. Bunlardan birincisi Çeklerin, ikincisi Romenlerin eline geçmiştir. Buna rağmen Macaristan'da I. Dünya Savaşından sonra eğitim-öğretim alanında esaslı

1 Halime Doğru, "Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha", Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt :3 , Sayı: 1 , 1991 , s.178.

2 Doğru , a.g.m., s.171.

3 Doğru , a.g.m..s.173-174.

bir örgütlenme yapılmış, önemli maddî fedakârlıklarla gelişmiş devletlerin kültürel düzeyine erişmek için gereken herşey elden geldiğince uygulamaya konulmuş⁴, kültürel kalkınmaya özen gösterilmiştir.⁵

Macaristan'da zorunlu eğitim kanununun 60. yıldönümü olan⁶ Aralık 1928 tarihinde dönemin Eğitim Bakanı Pr. Klebelsberg, okulu bitirme zorunluluğunun onaltı yaş sonuna kadar uzatılmasına ve bütünleme okullarına dair bir kanun tasarısı teklif etmiştir. Bu suretle ilkokul sekiz sınıfa çıkarılıyor, sekiz sınıfa iki yıllık bir bütünleme okulu ekleniyordu. Ancak bu geniş organizasyon malî buhran yüzünden uygulamaya konulamamıştır. I. Dünya Savaşından beri Macar kültür politikasının merkezinde ilkokul sorunu bulunmaktadır. Macarlara göre ilkokul, sadece okuma-yazma, hesap öğretimi ile yetinmeyen, onun geniş halk kütlesini modern yaşamın dev adımlarıyla ilerleyen evrimsel gidişinin gerektirdiği bilgiler ve yeteneklerle donatan gerçek bir halk okulu halinde genişlemesi gerekir. 1926 tarihli kanunla ellerinde 1.5 ile 4 km'lik çevre içinde yirmi aile veya günlük okullara devamı zorunlu otuz çocuk varsa o malikane sahiplerinin bir ilkokul açması ve devam ettirmesi zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca Devletin Bankasının belediyelere ve malikane sahiplerine okul yaptırımları için para sağlayabilmesi ve borç vermesi sağlanmıştır. Altı yıl içinde (1926-1932) bu bankadan yaklaşık 5000 ilkokul inşaatı için 50.000.000 pengö sarfedilmiştir. 1932 tarihli yeni müfredat programı için yayımlanan metodik talimatnamelere göre, Macar ilkokullarının modern taleplere göre uygun olarak şekillendirilmesi istenmiştir. Savaşın sonra, okuldan ayrılan erkek çocukların bedenî ve ahlakî kuvvetlerini geliştirmekle uğraşan *Levente Cemiyetleri* kurulmuştur.⁷ İlmî pedagoji alanında başka ülkelerde yapılan deneme-

4 Kemal Kaya, "Cihan Harbinden Sonra Macaristan'da Eğitim ve Öğretim İşleri", *Yeni Kültür*, Son Kanun 1937, Sayı:14, Ankara 1937, s. 114-115.

Kurumlar	Savaştan Önce	Sonra	Kalan(%)
Küçük Çocukları Koruma Kurumları	2229	829	37.1
İlkokullar	16.929	6402	37.8
Burgerşuleler	532	237	44.5
Orta derecede okullar	264	123	46.6

5 Cemil Öztürk, "Macarlarla Kardeş miyiz?", *Tarih ve Toplum*, Cilt:18 Sayı: 105, Eylül 1992, s. 56.

6 Kemal Kaya, a.g.m., s.118.

7 Kaya, a.g.m., s.115-116.

ler ve görülen hareketler Macaristan'da dikkatle izlenmiş, ülke koşullarına uygun düşünceleri uygulamaya konulmuştur.⁸

Bu dönemde ilkokullardan başka 1868 yılında kurulup, 1927 yılında yeniden organize edilen, müfredat programlarında genel kültüre hizmet eden derslerden başka iktisadî, ziraat ve sınaî bilgiler vb. veren dersler bulunan ve kurulduğu günden beri daima iyi sonuçlar veren Burjuva okulları ile⁹; Jimnaz, Realjimnaz, Oberrealşule ve kız ortaokullarından oluşan, 1930 yılında öğretmen sayısı 3068, okul sayısı yüz elli altı olan orta dereceli okullar ve Budapeşte, Szeged, Pécs ve Debrecen'de bulunan dört üniversite ile Teknik, Ziraat eğitimi veren (akademi adı ile anılan) vb. yüksek okullar bulunmaktadır.¹⁰ Ayrıca 1828 yılında Kontes Therese Brunsvik'in kurduğu ve Melek Bahçesi adını verdiği sayılarının 1930 yılında 1013'e ulaştığı 1647 koruyucu kadının bulunduğu Küçük Çocukları Koruma Kurumları ile¹¹ azınlıklar için öğretim dili bakımından üç tip ilkokul bulunmaktadır.¹²

Bunun dışında Halk eğitimine de önem verilmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında ve onu izleyen siyasî çalkalanmalar dolayısıyla okul eğitiminin ekşiğini gidermek amacıyla bu faaliyet öncelikle ele alınmıştır. 1921 yılından beri halk eğitimi için ayrı bir örgüt bulunmaktadır. Bu halk örgütlerinin eyaletlerde de bir çok şubeleri vardır. Örgütün üstünde, Kültür Bakanlığında özel bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün alt bölümleri şunlardır:

1. Halka ait konferanslar
2. Okuma yazma bilmeyenler için A dershanesi

8 Kaya, a.g.m., s.170-171.

9 "Büyüdüklerinde iş hayatına atılmak isteyen çocuklar, ilkokulun dördüncü sınıfından itibaren bu okullara ayrılabilirler. Burjuva okulları dört yıllıktır. Bu dört yıl içinde on yaşından ondört yaşına kadar olan çocuklara pratik esaslara göre düzenlenmiş genel kültür kazandırılır. Dördüncü sınıfta başarılı olanlar öğretmen okullarına, orta derecedeki ticaret, sanayi ve ziraat okullarına geçmek hakkı kazanırlar. Ancak burjuva okullarından çıkan bir çocuğun ortaokulun beşinci sınıfına kabul edilmesi için giriş sınavını kazanması şarttır. 1930 yılında 337 Burjuva Okulu vardı. Bu okullarda 3834 öğretmen ile 69.398 öğrenci bulunmakta idi." (Kaya, a.g.m., s.118-119).

10 Kaya, a.g.m., s. 123.

11 Kaya, a.g.m., s. 115.

12 Kaya, a.g.m., s. 117.

3. Temel bilgiler için dersler: B dershanesi

4. Genel kültür için dersler

Bunlardan başka halk kitapsarayları ve halkevleri açılmıştır. Nüfusu 1 milyondan fazla olan hükümet merkezi Budapeşte şehri ise kültürel alanda özel bir yere sahiptir. Çünkü burada okul işleri, modern uğraşların ruhuna uygun bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yetişkinlerin eğitimi alanında da son derece başarılı çalışmalar kendini göstermiştir. Eğitim işleri için Budapeşte şehri, 1930 yılında 46.5 milyon pengö sarfetmiştir.¹³

II- Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim

Eğitimi modernleştirme hareketinin temelleri Osmanlı döneminde atılmakla beraber, bu hareket gerileme, bocalama, tartışma çabalarından ileri gidemeyip Cumhuriyet Türkiyesine çözümlenmesi gereken pek çok sorun bırakmıştır. Savaştan çıkan nüfusunun çoğunu yitiren bir ülke olarak çizilen sınırlar içinde ilk etapta, ilköğretim bile çözümlenmesi gereken bir sorun olarak bekliyordu. Okul adedi, öğretmen yok denecek kadar azdı. Halkın 1/ 10’i okuma yazma biliyordu.¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri eğitimi geliştirebilmek için bir birikim, bir temel bulunamadığı için, kendi eğitim sistemini kurmak zorunda kalmıştır. Dönemin siyasal, sosyal, kültürel değişimleri gerçekleştirilirken, bunların kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmesinde eğitimin rolü anlaşılmış olduğundan, Cumhuriyet hükümetleri eğitime çok önem vermiştir.¹⁵

Kalkınmanın ancak eğitimle olacağını görmüş bir lider olan Atatürk yeni Türkiye Cumhuriyetinin gereklerine göre çağdaş Türk insanını yetiştirmek, yeni kuşaklara devrimin ruhunu eğitim yoluyla vererek onu süre-

¹³ Kaya, a.g.m., s.169-170.

1930-1931 ders yılında Budapeşte’de;

	Sayı	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğretmen
İlkokullar	118	50.330	1822
Erkekler için Burjuva Okulları	24	9250	791
Kızlar için Burjuva Okulları	30	10.796	791
Oberrealşuleler	2	1212	45
Diğer okullar	280	49.025	909
Toplam	454	120.613	3567

¹⁴ Melek Çolak, *Muğla’da Eğitim (1923-1950)*, Muğla’ya Hizmet Vakfı, Muğla 2001, s.7

¹⁵ Çolak, a.g.e., s.9.

li kılmak, akılcı, lâik ve demokratik bir eğitim sistemi kurmak için çalışmalarına başlamıştır. 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanarak devlet denetimi sağlanmış, medreseler kaldırılarak lâiklik yolunda önemli bir adım atılmıştır. Millet Mekteplerinden Halkevlerine kadar uzanan bir kültür seferberliği başlatılmıştır.¹⁶ Birçok yabancı eğitim uzmanı çağrılmış ve eğitimin aksayan yönleri ve yapılması gerekenler konusunda rapor vermeleri istenmiştir.¹⁷

III. Eğitim Alanında Türk-Macar İşbirliği

T.C'nin kuruluş yıllarında Anadolu'daki yeni yapılanmanın her adımı Macaristan'da coşkuyla karşılanmıştır.¹⁸ Atatürk'ün yarattığı yeni Türkiye, Türk halkının girdiği tarihî yol büyük ilgi uyandırmış¹⁹, aramızdaki tarihî ve kültürel bağlar bu dönemde iyi ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmıştır.²⁰ Atatürk ve Macaristan Krallığı Naibi Amiral Horthy, Türk ve Macar milletlerinden söz ederken kardeş diye hitap etmişlerdir.²¹ Atatürk ve dönemin ileri gelen devlet adamları ilkönce "*kardeş Macar ulusu*" ile yapılan sözleşmelerle, sevgi ve güven ile karşılıklı işbirliğine geçmeyi uygun görmüşler; Macar bilim adamları, uzmanlar Türkiye'ye davet edilmişler, diğer alanlarda olduğu gibi bu kişiler Türkiye'nin gelişmesinde yardımcı olmuşlardır.²² Macar Başbakanı Gömbös'ün deyimi ile "*birbirlerine kan*

16 Çolak, a.g.m., s. 124-125.

17 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)* Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul 1994, s. 355.

18 Tanık Demirkan, *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 99, İstanbul, Haziran 2000, s. 53-55.

19 György Hazai, *Tarih Boyunca Macar- Türk Bağları*, Budapeşte, 1963, s. 34.

20 Melek Çolak, "*Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)*", *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Güz 2000, s. 68 .

21 Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, Cilt:III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. XVII.

22 Vecdet Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 1. Baskım, Temmuz 1999, s.36-37; *Macaristan'dan Görüntüler ve Macar-Türk İlişkileri*, Macar Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Meteksan Limited Şti., Ankara 1984, s.9; *Yeni Macaristan*, Yayımlayan, Çeviren ve Düzenleyen: Ivan Boldiszar, Dunabia, Budapeşte 1943, s. 31; *Macar Basımında Mustafa Kemal Atatürk*, Çeviren ve Derleyen: Fethi Vecdet Erkun, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003, s.XVII, XVIII.

*ve kardeşlik bağları ile bağlı bulunan iki ulusun ekonomik ve kültürel alanda yapacağı birçok şeyler” uygulama alanına konulmuştur.*²³

1. Örgün Eğitim Alanında Türk-Macar İşbirliği

Cumhuriyetin ilk yıllarında Macar uzmanların etkisini gördüğümüz alanlardan biri meslekî ve teknik eğitimidir. Bölge Sanat Okullarından²⁴ İnşaat Usta Okullarına²⁵ Yapı Enstitülerinden²⁶, Teknik Öğretim Okullarına kadar²⁷ pek çok eğitim kurumunda Macar uzmanların çalıştırılması kararlaştırıldığı gibi, üniversite ve yüksek okullarda da bu kişilerden yararlanılmıştır.²⁸ I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünun-u Osmanî’de Etnoğrafya ve Macarca dersleri veren²⁹, Cumhuriyet döneminde de uzun yıllar Türkiye’de çalışan Gyula Mesaros³⁰; jeoloji, hayvancılık ve meteoroloji alanlarında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsün’de hizmet veren Locy Lajos, Well-

23 BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Fon Adı:30.10.0.0, (Muamelat Genel Müdürlüğü), Yer Adı:232.567.2, Dosya: 421/64, Tarih: 5.6.1934 (Gömbös’ün Budapeşti Hırlap gazetesinde çıkan demeci)

24 BCA, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları: 30.18.01.02, 92.95.17, Dosya: 139-19, 28.9.1940, 30.18.01.02, 117.67.7, Dosya: 27-426, 25.11.1948.

25 BCA, 30.18.01.02, 89.108.17, Dosya: 242-241, 9.10.1939.

30.18.01.02, 51.4.6, Dosya: 242-161, 19.1.1935.

30.18.01.02, 87.55.7, Dosya: 241-142, 14.6.1939.

30.18.01.02, 95.64.16, Dosya: 88-297, 25.8.1941.

30.18.01.02, 93.111.20, Dosya: 242, 4.12.1940.

26 BCA, 30.18.01.02, 119.46.11, Dosya: 27-461, 13.6.1949.

30.18.01.02, 109.72.15, Dosya: 27-232, 6.12.1945.

30.18.01.02, 117.76.7, Dosya: 27-426, 25.11.1948.

30.18.01.02, 111.44.11, Dosya: 14-97, 18.6.1946.

27 BCA, 30.18.01.02, 112.70.11, Dosya: 27-298.

28 BCA, 30.18.01.02, 113.21.13, Dosya: 27-227, 17.3.1947.

30.18.01.02, 114.45.5, Dosya: 27-271, 28.6.1947.

30.18.01.02, 105.38.14, Dosya: 27-106, 10.6.1944.

30.18.01.02, 89.105.2, Dosya: 241-150, 27.10.1939.

30.18.01.02, 101.7.11, Dosya: 242-295, 3.2.1943.

30.18.01.02, 11635.13, Dosya: 27-393, 25.5.1948.

30.18.01.02, 12.42.10, Dosya:147-16, 21.6.1930.

30.18.01.02, 114.46.13, Dosya: 27-198, 30.6.1947.

30.10.0.0, 201.375.22, Dosya: 242-22, 16.2.1946.

29 BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MV; (Meclis-i Vükela Mazbataları), Dosya: 244, No: 66.

30 BCA, 30.18.01.02, 12.42.10, Dosya: 147-16, 21.6.1930; 114.46.13, Dosya: 27-198, 15.2.1950; Dosya: 27-198, 30.6.1947.

mann Oszkar, Retly Antal³¹; Atatürk'ün 1935 yılında Dil-Tarih Coğrafya Fakültesinde Hungaroloji kürsüsünü kurdurduğu László Rásonyi bunlardan bir kaçıdır.³²

Ayrıca birçok Türk genci de Macaristan'a öğrenim için gönderilmiştir.³³ İki dünya savaşı arasındaki devirde birçok Türk öğrencisi, öğrenimini Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Ankara'daki Macar Filolojisi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri de Debrecen Yaz Üniversitesinin devamlı misafirleri idiler.³⁴

Macaristan'a gönderilen öğrencilerin çoğu tarım alanında Tarım Akademilerinde öğrenim görmüşlerdir*. Çünkü Macaristan'da yapılan ziraat Avrupanın en gelişmiş ziraat sistemiydi.³⁵ Debrecen Akademisinde üç yıllık eğitim görüp Türkiye'ye dönenler, Şeker Şirketi Anonim Ortaklığının kuruluşunda önemli görevler almışlardır. Eskişehir, Uşak Şeker Fabrikalarının bitki yetiştirme, ekim nöbeti, hayvancılık alanlarındaki uygulamaları Macar tarım tekniğine göre yürütülmüştür.³⁶ Atatürk döneminde Macaristan'a tarım öğrenimi için burslu gönderilen öğrencilerden biri olan ve Macar Kraliyeti József Nador Teknik Üniversitesi Tarım Fakültesi bitiren ve yem bitkileri, çayır-mera dalında Türkiye'de tek uzman olan Fethi Vecdet Erkun'da³⁷ yurda döndükten sonra Prof. Dr. Ömer Tarman ile birlikte Amerikan yardımıyla başlattıkları, özellikle yem bitkileri ve mera ıslah ça-

31 Fethi Vecdet Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya*, s.44-45.

32 Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s.89.

33 Öztürk, a.g.m., s.56.

34 Türk ilim yaşamında önemli yerleri olan birkaç isim: Prof. Dr. Hamit Zübeyr Koşay, Prof. Dr. Sami N. Özerdim, Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin, Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Şerif Baştav'dır. (Hazai, a.g.e., s.29-30).

* Bu dönemde ziraatın değişik kollarında eğitim görmek üzere Macaristan'a gönderilen öğrenciler arasında 1936 yılında açılan sınavı kazanarak Budapeşte'ye gönderilip, Teknik Üniversitesinin Ziraat Mühendisliği bölümünü ilk yabancı ve Türk öğrenci olarak bitiren Vecdet Erkun'da vardır. (Vecdet Erkun, "Atatürk Döneminde Tarım Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:42, Kasım 1998, s.1192).

Erkun; yem bitkileri, çayır-mera dalında tek uzman olmuş, 1964 yılında B. M. Tarım ve Gıda Teşkilatı Roma merkezinde uluslar arası uzman olarak görev yapmıştır. (Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya* ...,s.109) 1993 yılında Budapeşte Göddöllő Tarım Üniversitesinden Altın Diploma almış; 1996 yılında Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliğinde Büyükelçi Dr. Kéry György tarafından 1596 sayılı beratla Macar Cumhuriyet Nişanı verilmiştir. (Erkun, a.g.e., s.122-123).

35 Yozgat Milletvekili Tahsin Beyin ziraat incelemesi için Macaristan'ı da içeren Avrupa gezisine dair Başbakan İsmet Paşaya sunduğu rapor (BCA, 30.10.0.0,200.362.8,Dosya:238-7,9.4.1929, s.9).

36 Erkun, a.g.m., s.192; *Budapeşte'den Ankara'ya*..., s. 40-41.

37 Erkun, a.g.m., s.109-113.

lışmalarında köy orta malı meralarının ıslahında Macarların *Yeşil Kır (Zöld Mezö)* teşkilatının köy meraları ıslahı çalışmalarından yararlanmıştı.³⁸ 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulduktan sonra,³⁹ bu okulun fakültelerinden derece ile mezun olan öğrenciler Süreyya Aygün'ün başkanlığında Debrecen'de açılacak kurslara katılmak üzere;⁴⁰ Budapeşte-Gödöllő Çiftliğinde açılan arıcılık kurslarına da özellikle ziraat öğretmenlerinden oluşan gruplar Edirne'de açılacak Arıcılık kongresinde bilgi ve görgülerinden yararlanmak üzere gönderilmiştir.⁴¹

Bu dönemde tarımdan başka hukuk, tıp, edebiyat vb. diğer alanlarda da inceleme yapmak üzere öğrenci ve bilim adamları Macaristan'a gönderilmiştir.⁴²

Türkiye'de köy kalkınması sorununa toplumsal ve ekonomik çözümlerle yaklaşımın sonunda ortaya çıkmış ve günün sosyo-politik koşullarına göre geliştirilmiş birer eğitim kurumu olan Köy Enstitülerinin⁴³ kurul-

38 A.g.e., s.116-117.

39 Erkun , a.g.m. , s.1192.

40 BCA, 30.18.01.02; 84.79.9, Dosya: 238-453, Karar Sayısı: 2/9530 , Tarih: 6.9.1938; 77.69.1, Dosya: 221-48,Sayı : 2/7170 , Tarih: 27.7.1937.

41 Budapeşte-Gödöllő 1. Arıcılık Kursuna gönderilen stajyerler:

1. Lütfullah Gürkan, (Vize Ziraat Öğretmeni)
2. Lütfi Uyman, (Çorlu Ziraat Öğretmeni)
3. Tahir Erman, (Çanakale Ziraat Müdürü)
4. İsmail Hakkı Arıcı, (Halkalı Ziraat Okulu Müdürü)
5. Hürrem Ünsalan, (Uzun Köprü Ziraat Öğretmeni)
6. Salih Zeki Çamlıca, (Trakya Genel Müfettişliğinde Ziraat Öğretmeni)

II. Arıcılık Kursuna gönderilen stajyerler:

1. Sezai Çakatay, (Pehlivan Köyü Öğretmeni)
2. Salih Arı, (Lüleburgaz Başöğretmeni)
3. Mustafa Çetinkaya, (Keşan Ziraat Öğretmeni)
4. Herant Gümüş, (Edirne Fidanlık Memuru)
5. Fehmi Pekçetin, (Mandara İstasyon Fen Memuru)
6. Kasım arıcan, (Edirne Eğitimler Kursunda öğretmen)
7. İzzet Alamar, (Gezici Öğretmen) (BCA, 30.10.0.0, 200.363.14, Dosya: 238/30, Sayı:4512, 25.6.1938)

42 BCA, 30.18.01.02, Dosya: 238-403, 16.2.1938.

30.18.01.02, Dosya: 412-34, 29.8.1934, Sayı: 2/1196.

30.18.01.02, Dosya: 238-515, 7.7.1939, Sayı: 4102/12.

30.18.01.02,56.59.11, Dosya: 112-171, 11.7.1935, Sayı: 2/2975.

30.18.01.02, 47.59.17, Dosya: 412-34, 29.8.1934, Sayı: 2/1196.

30.18.01.02, 88.79.9, Dosya: 238-515, 5.8.1939, Sayı: 2/11724. ' .

43 Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine (1923-1950)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, I. Baskı, Ankara 1997, s.174.

masında emeği geçen İsmail Hakkı Tonguç⁴⁴, Enstitülerin kurulması ile ilgili olarak incelemeler yapmak üzere yirmi gün süre ile Macaristan'a gitmiş, bu gezi sırasında Macar tarım ve sanat okullarında incelemeler yapmışlardır. Köy Enstitülerinin kurulmasında Macar köy okulları sisteminin etkisi olmuştur.⁴⁵ Amaçları köyün liderliğini yapacak köylü gençleri köyün ve köylütütün isteklerine uygun olarak yetiştirmek olan Köy Enstitüleri⁴⁶, amaçları açısından, Macar Folklor biliminin en büyüklerinden biri olan, Macaristan'a XIII yüzyılda yerleşen Kumanların torunu Istvan Györffy'nin* köylü gençler için örgütlemeye başladığı halk öğrenci yurtlarına benzetilebilir. Özellikle Türk halkları arasında araştırmalar yapan Györffy, millî eğitimin herşeyden önce halktan çıkan aydınlara dayanması gerektiği kanısındaydı. Halk öğrenci yurtlarının ülkesel örgütlenmesi Györffy'nin en iyi öğrencilerinden biri tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak birkaç yıl faaliyet gösteren bu yurtlardan Györffy'nin hayallerine uygun olarak halk kökenli bir aydınlar kuşağı çıkmıştır.⁴⁷ Kültür derslerinin yanında ziraat ve teknik derslerin pratik olarak öğretildiği Köy Enstitülerinde⁴⁸ belirtildiği gibi Macar uzmanlardan yararlanılmıştır. Hasanoğlu Köy Enstitüsünde çalışan ustabaşlarından Macar uyruklu Sili Lajos, Gaspar Anyipal ve Gabel Mihaly'in on sekiz Köy Enstitüsünde çalıştırılmaları, Bakanlar Kurulunca 3/1256 sayı ve 21.7.1944 tarihli kararname ile kabul edilmiştir.⁴⁹

44 Akyüz, a.g.e., s. 338-339.

45 Erkun, a.g.e., s. 42-43.

46 Ekinci, a.g.e., s. 174.

* Vecdet Erkun, Sosyal Bilimlerle İlgili Tudomány Egyetem Üniversitesi'nin hocası olan Prof. Dr. Istvan Györffy ile tanışarak O'nun köy araştırma ekibine katılarak Orta Macaristan'da Karcag ve diğer yöre köylerini sekiz on kişilik bir grup halinde beraberce dolaştıklarını; köy hayatını gözlemleyen öğrencilerin daha sonra anket formları doldurduklarını anlatmaktadır. (Erkun, a.g.e., s.9-19).

47 Edit Tasnadi, "Eski Kıpçakların Torunu Macar Bilim Adamı, István Györffy", *Türk Kültürü*, Sayı:386, Haziran 1995, s. 341-343.

48 Ekinci, a.g.e., s.174; Akyüz, a.g.m., s.340; Mevlüt Kaplan, *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2832, I. Baskı, Ankara 2002, s.117

49 Bu Enstitüler; Keçiçepe-Lüleburgaz, Arifiye-Kocaeli, Kızılcıllu-İzmir, Savaştepe-Balıkesir, Gönen-İsparta, Aksu-Antalya, Çifteler-Eskişehir, Düziçi-Seyhan, Pazarören-Kayseri, Akpınar-Ladik, Beşikdüzü-Trabzon, Cilavuz-Kars, Akçadağ-Malatya, Göl-Kastamonu, İvriz-Konya, Yıldızeli-Sivas, Pulur-Erzurum, Dicle-Diyarbakır illerindedir. (BCA, 30.18.01.02, 106.52.20, Dosya: 28-10, 21.7.1944).

Bekir Semerci bu ustalardan biri olan Sili Lajos'u şöyle anlatmaktadır:⁵⁰

“İnşaat, demircilik ve marangozluk işlerinden çok iyi anlardı. Onunla okul, ahır, santral, köprü, öğretmen lojmanları, işlik, arılık ve kümesler yaptık. Çalışırken yaptığımız işleri hep gözetirdi. Harcın garımını, kerestenin santimini boşa verdirmezdi. Bize yaptığımız işi sevdirirdi.”

2. Yaygın Eğitim Alanında Türk-Macar İşbirliği

Daha çok teknik eğitim alanında raporlar veren yabancı uzmanlardan Dr. Kühne⁵¹, Latin harflerine geçilmesi aşamasında, 1926 yılında Türk eğitimi için verdiği raporda:⁵²

“Okuyup yazma öğrenmek için oldukça uzun bir zaman harcanması gerektiği dikkat çekmiştir. Yazı tekniği yalnız öğretim meselesi olmayıp aynı zamanda birinci derecede bir uygarlık meselesidir. Türkler’de kendilerine oldukça yakın olan Macar ve Fin dillerinde yapıldığı gibi bir transkripsiyon kabul ederek hiç şüphesiz Batı uygarlığına katılmak işini kolaylaştırmış olurlar,” diyordu.

Dr. Kühne’nin Macar alfabesine benzer bir alfabenin kabulünü önermesi üzerine⁵³, kısa bir zaman sonra Mustafa Kemal Atatürk’ün Macar alfabesini incelemeye başladığı görülmektedir.⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Latin alfabesine geçtikten sonra, yeni harflerin nasıl okutulduğunu görmek isteyen Macarlar, daha önce 1925 yılında İsviçre’nin Cenevre şehrinde toplanan Esperanto Dil Kongresine T. C. Hükümeti adına katılan Aydın Sanatlar Okulu Tarih-Coğrafya öğretmeni Mehmet Hulusi beyi, Budapeşte’de toplanacak olan, 45. Uluslararası Esperanto Dil Kongresine davet etmişlerdir.⁵⁵ Türk harflerinin kabulünden kısa bir süre sonra Türkiye halkını okur-yazar hale getirmek ve ona hayatın ana bilgilerini kazandırmak amacıyla

50 Bekir Semerci, *Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri*, İstanbul 1989, s. 343.

51 Akyüz, a.g.e., s. 335.

52 İhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1454, II. Baskı, Ankara 1999, s. 114-119.

53 Başgöz, a.g.e., s. 139.

54 A.g.e., s. 114-119.

55 BCA, 30.10.0.0, 229.541.6, Dosya: 410-5, 1929.

Millet Mektepleri teşkilâtı oluşturulmuş⁵⁶, Macaristan'da olduğu gibi okuma yazma bilmeyenler için A dershanesi, temel bilgiler için B dershanesi açılmıştır.⁵⁷

Birer kültür kurumları olan Türk Ocakları ve daha sonra yerlerine kurulan Halkevlerinde Türk ve Macar yetkililer tarafından her iki ülkenin kültürüne dair pek çok konferans ve konserler verilmiş⁵⁸, Halkevleri Macar ressamlarının sergilerine ev sahipliği yaptığı gibi⁵⁹, kütüphaneleri de Macar bilim adamlarının eserlerine tanıklık etmiştir.⁶⁰

Sonuç

XIX. yüzyıl sonunda gelişmeye başlayan Macar eğitimi I. Dünya Savaşının getirdiği olumsuz koşullarından etkilenmiş olmasına rağmen, savaş sonrası eğitim alanında önemli bir aşama kaydetmiştir. Macar eğitim sistemindeki bu gelişmeyi gören Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri; Macaristan ile eğitim alanında işbirliğine girmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında üniversite ve yüksek okullarda olduğu gibi, özellikle meslekî ve teknik eğitim alanında pek çok Macar eğitim uzmanından yararlanılmıştır. Bu uzmanlar, Türk eğitiminin yeniden yapılanmasına katkıda bulunmuşlardır. Birçok Türk genci de, Macaristan'a öğrenim için gönderilmiştir.

56 Çolak, a.g.e., s. 84-85.

57 Kaya, a.g.m., s. 169.

58 Çolak, a.g.m., s. 69.

59 BCA, 30.18.01.02, 28.37.13, Dosya: 150-40, 17.5.1932.

60 BCA, 490 / 01 (CHP Kataloğu), 877-477.1, 1938.